

Коломієць О.Б.

кандидат педагогічних наук,

Кіровоградський національний

технічний університет

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ

Стаття присвячена проблемі формування гуманітарної культури студентів технічних ВНЗ у процесі вивчення культурознавчих дисциплін.

This article deals with the problem of formation of higher educational technical institutions students humanitarian culture by means of culture-studying subjects.

Істотна зміна цілей, змісту і характеру суспільного виробництва, глобалізація політичних, економічних, культурних та міжособистісних стосунків стали передумовами формування нової парадигми професійної освіти, зокрема вищої технічної. Сучасна освіта повинна ліквідувати протиріччя, яке історично склалося, – між потребами економічного розвитку того чи іншого суспільства і цінностями загальнолюдської культури. Оптимальне використання людських ресурсів можливе лише за умови високої культури професійної діяльності, адже професіонал повинен бачити у своїй вузькій спеціалізації не лише технічний, але й людський сенс, місце і роль своєї діяльності в межах суспільного цілого. І від усвідомлення зв'язку конкретних форм професійної діяльності з громадськими цілями народжуватиметься відчуття повноти і гармонії життя, буде формуватися розуміння суспільного призначення індивідуального існування.

У цьому зв'язку зміна змісту освіти і виховання мусить мати гуманістичну спрямованість і втілювати в освітній простір такі чинники як гуманізація і гуманітаризація освіти, що спираються на гнучку систему впровадження інновацій і в навчання, й у виховання [3, 321].

Актуальність проблеми гуманізації й гуманітаризації освіти визначається необхідністю докорінного оновлення змісту професійної і гуманітарної підготовки майбутнього фахівця на основі пріоритету гуманістичних цінностей та поліпшення духовно-просвітницької роботи у вищих навчальних

зкладах. Потребує також узагальнення існуючий досвід гуманізації й гуманітаризації з урахуванням кардинальних змін у суспільстві та освітньому процесі.

Наше дослідження спирається на наукові праці провідних філософів, педагогів і психологів сучасності: В. Андрущенко, І. Беха, М. Добрускіна, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Крилової, О. Сухомлинської та інших авторів. У працях науковців висвітлюються теоретико-методологічні питання розвитку професійної освіти, її гуманізації та гуманітаризації, нові технології, спрямовані на забезпечення реалізації людинотворчої функції освіти. Проте багато важливих аспектів даної проблеми ще не знайшли свого наукового розв'язання. Зокрема бракує інноваційних авторських методик набуття практичного досвіду гуманізації та гуманітаризації освіти. Не досліджено систему потреб, інтересів, емоційних станів особистості, які впливають на формування культуротворчого потенціалу майбутнього фахівця.

Мета пропонованої статті – проаналізувати наявні наукові підходи до визначення сутності і ролі гуманітарного знання в системі сучасної професійної освіти, а також розкрити інноваційні підходи до формування гуманітарної культури майбутнього фахівця у вищій технічній школі.

Сьогодні головною ідеєю філософії освіти, на думку науковців, є посилення гуманітарної складової у підготовці фахівців будь-якого профілю, адже гуманітарна освіта здатна оберігати людину від технократизму й примітивного прагматизму, підвищувати творчий потенціал та життєстійкість особистості.

Спеціальні дослідження доводять, що гуманітарні знання допомагають студентам засвоїти гуманістичні цінності, загальнолюдську культуру, виступають важливим засобом формування наукового світогляду. Гуманітарні знання, надаючи інформацію про людину, є засобом її одухотворення та формування інтелекту, вони прямо пов'язані з перебігом чуттєво-емоційного життя особистості, впливаючи на його духовне насичення. Вважається, що саме гуманітарні дисципліни, які передають знання про власне людський світ, тренують здатність свідомості до осмислення будь-якого предмета вивчення з точки зору єдності людини і світу, дозволяють представити знання з окремих предметних галузей як єдине смислове ціле. Гуманітарна освіта – це освіта людини в цілому, перш за все людини, яку розуміють як *Homo sapiens* (людину розумну), а не фахівця, функціонера, тобто *Homo faber*. Така освіта, за визначенням А. Запесоцького, є найважливішою передумовою духовної безпеки людини і суспільства [2, 7].

Означена тенденція актуалізує перспективи розвитку гуманітарних наук, зміну їхнього соціального і культурного статусу та перетворює проблему формування гуманітарної культури майбутнього фахівця на пріоритетне завдання сучасної вищої школи.

Зміна статусу гуманітарних наук базується на суттєвих доповненнях до класичного розуміння поняття «гуманізм». Загальновідомо, що гуманізм (від

лат. *humanus* – людський, *humanitas* – людяність) у широкому значенні це – система поглядів, згідно з якою визначається цінність людини як особистості, її право на свободу, задоволення своїх розумових потреб, щастя і розвиток.

Поняття «гуманізм» пройшло тривалий історичний шлях. Як філософське вчення і культурне явище з моменту свого зародження і до нашого часу гуманізм не раз змінював своє обличчя. Виникло широке коло проблем, пов'язаних з поняттям «гуманізм». Серед них: походження гуманізму, особливості гуманістичного мислення, співвідношення в гуманізмі національних і загальнолюдських ідеалів, роль гуманізму в розвитку життєдіяльності людини і суспільства в цілому. ХХ ст. піддало сумніву і гострій критиці класичні концепції гуманізму, адже нормою духовного життя стало відчуження людини від культурних цінностей і продуктів власної діяльності, проповідь насильства, вихвалення в людині інстинктів, приниження розуму та звеличення ірраціонального. Дегуманізація суспільства і людських відносин виявилася також в існуванні тоталітарних режимів, розповсюдженні масової культури, формуванні споживацького ставлення людини до світу. Однак наявні можливості науково-технічного розвитку, зокрема, широке використання нетрадиційних технологій, інноваційні засоби інформації та комунікації, посилення діалогу культур, нові форми інтеграційних процесів, конструктивний досвід діяльності багатьох міжнародних та регіональних організацій, рухів та ініціативних об'єднань створюють сприятливі умови для практичного розв'язання проблеми надання соціуму «людського виміру», наповнення його гуманістичним смислом.

Нині поняття «гуманізм» вживається у таких значеннях: гуманізм як творче самотворення людиною власної сутності (автентичний гуманізм); як стратегія і тактика самозбереження у «ворожому світі»; як антропологізація проблематики людини, акцентування особистісного існування; як антропний принцип у науці і соціальній практиці; як з'ясування самого факту екзистенціювання людини [1, 23].

В арсеналі гуманістично спрямованих сучасних філософських концепцій є етика ненасильства (Р. Емерсон, Г. Торо); ідеї діалогової моралі, сформовані М. Бахтіним, М. Бубером, Ф. Ебнером, А. Месером; екологічна етика Р. Атфільда, П. Гепарда, О. Леопольда; комунікативна етика К. Апеля та Ю. Габермаса, «інтегральний гуманізм» Ж. Мартена та ін. Цей «новий гуманізм» відбиває одну із домінуючих у суспільній свідомості тенденцій «повернення до людини». Названі особливості оновленого розуміння гуманізму, звичайно, не вичерпують усіх поглядів на цю проблему, але вони дають загальне уявлення про те, в якій спосіб сучасна теоретична думка пояснює «ситуацію людини». Не буде перебільшенням твердження про те, що потенціал ідей «нового гуманізму» перетворює його на провідну світоглядну, соціальну, духовну систему принципів життя, гідного людини, що знаходить своє відображення в педагогічній теорії і практиці.

Першочергового значення набуває проблема визначення теоретичних і методологічних основ гуманітарної освіти. Таким знанням цілісно-

гуманітарного типу, здатним стати науковим «узагальненням» гуманітарності, виступає культурологія, культурологічне знання. Науковці пояснюють це право культурології бути складовою основи гуманітаризації освіти, перш за все, її міждисциплінарним статусом, адже культурологія функціонує на стику, в просторі міжнаукових зв'язків, об'єднуючи й розширюючи пізнавальні можливості наукового аналізу. Будучи «місцем зустрічі» представників різних наук, вона полегшує взаєморозуміння між людьми і слугує утвердженню в суспільстві ідеалів добра, краси, гармонії, гуманізму, пошуку нових підходів до вивчення суспільних процесів. Це надає культурологічному знанню, як вважають дослідники, особливого характеру, обумовлює його синергізм, якого немає в жодній науці чи комплексі наук. У системі освіти ця властивість покликана органічно поєднати різні гуманітарні науки в єдиному пізнавальному процесі.

Разом з тим культурологічна наука виступає як образ гуманітарного знання. Вона вивчає не лише реалії людського буття, людську поведінку, соціальні відносини, побут, історію, психологію, а й їхні ціннісно-сміслові аспекти, співвідношення з людським виміром, світорозумінням. Таким чином, культурологія не повторює зміст інших наук, а визначає нові напрямки їхнього розвитку.

Зазначимо також, що у контексті розвитку культурологічного знання змінюється погляд на культуру в цілому, окреслюються нові аспекти її дослідження. Від поняття культури, як однієї зі сторін життя суспільства та особистості, культурологічна думка розвивається в напрямку усвідомлення її в якості цілісної, всеохоплюючої системи норм, значень і цінностей. Для вітчизняної духовної традиції характерне розуміння культури як міри внутрішньої наповненості і багатства особистості, що включає практичні, пізнавальні, естетичні, емоційні, релігійні аспекти ставлення до природи, соціуму, іншої людини тощо.

Тому не менш важливим нам видається й завдання прикладного характеру – формування гуманітарної культури у процесі безпосереднього вивчення культурознавчих дисциплін. Мається на увазі вивчення цілісної картини світу й, насамперед, світу культури, світу людини, акцентування на загальнокультурних компонентах у змісті, формах і методах навчання, що мало б допомогти студентам знайти себе у світі культури, визначити її міру в собі, зробити особистісний вибір культурних цінностей та орієнтирів.

Досвід роботи у вищій технічній школі, пошук нових організаційних форм викладання культурознавчих дисциплін дозволили нам виявити ряд досить ефективних підходів до формування гуманітарної культури майбутнього фахівця.

Важливим механізмом залучення студентської молоді до гуманітарної культури ми вважаємо міжпредметну взаємодію, інтеграцію різних галузей знання. Маючи на меті формування широкої гуманітарної культури майбутнього фахівця, слід вести розмову не стільки про додаток фрагменту

знань, якого бракує, скільки про розвиток цілісного інтелектуального апарату особистості, враховуючи всі положення системного підходу – різнобічність, взаємозв'язок, цілісність, багатоаспектність.

Реалізація міжпредметної взаємодії на основі системного підходу в процесі вивчення культурознавчих дисциплін здатна забезпечити формування гуманітарної культури особистості. Для цього необхідно: визначити специфіку діяльності викладачів технічних і спеціальних дисциплін професійного ВНЗ; виявити дидактичні основи, що забезпечують взаємозв'язок гуманітарної і спеціальної підготовки студентів інженерно-технічних спеціальностей у ВНЗ; здійснити координацію на міжпредметній основі навчальних планів, програм і розкладу занять; налагодити тісну взаємодію викладачів природничих, гуманітарних і технічних дисциплін.

В основу розробки сучасного інтегрованого курсу з культурології, що давав би систему знань концептуального плану, нами включені розділи з історії техніки і технологій, впливу техносфери на історію людства, філософії техніки, розвитку високих технологій. Це важливо для забезпечення сприйняття студентами навчального матеріалу як прояву загального підходу, єдиної методологічної суті, як засобу проектування та прийняття рішень у певній пізнавальній чи професійній галузі.

Зміст культурознавчих дисциплін та методика їх викладання не претендують на універсальність, однак мають включати обговорення поточної соціокультурної ситуації, розуміння та інтерпретацію особливостей людської діяльності в різні епохи; відкриття смислу, що міститься в найбільш відомих пам'ятках світової і вітчизняної культури, культурних знаках. Корисним має бути також введення тем із галузі прикладної культурології: арт-ринок, ділові культури, економічні та правові аспекти культурної політики тощо.

Крім того, культурознавчі дисципліни повинні давати студентам теоретичні уявлення про соціальні функції їхньої майбутньої професії, соціальні норми її практикування, про критерії, які визначають фаховий рівень, професійну етику спеціаліста.

Украй важливим нам уявляється проведення змістовного узгодження між предметом культурознавчих та інших дисциплін гуманітарного циклу, а в ідеальному випадку вибудовування усього циклу за моделлю морфології культури (соціокультурні аспекти соціальної організації: економічна, політична і правова культури; соціально-значущі форми пізнання і акумуляції соціального досвіду: релігія, філософія, наука і мистецтво; основні форми соціальної комунікації: мова, писемність і книга, виховання, освіта). Так, за рахунок міжпредметної взаємодії поступово створюються можливості для трансформації базового курсу з культурології в інтегрований. Підсумковим міждисциплінарним курсом зі спеціальності міг би стати курс «Людина в соціокультурному просторі сучасної цивілізації».

До основних способів діяльності студентів, за допомогою яких у процесі навчання забезпечується міжпредметна взаємодія, ми відносимо:

- узагальнені вміння розумової діяльності, логічні операції, спільні для всіх навчальних дисциплін (аналіз, синтез, узагальнення);
- уміння творчої діяльності, які формуються при вирішенні аналогічних завдань різного предметного змісту;
- уміння комплексного застосування знань з різних навчальних дисциплін при вирішенні широких міжпредметних проблем, виконанні комплексних завдань. Останнє є найскладнішим видом діяльності, бо в основі своїй ці вміння спираються на знання і узагальнені ідеї з різних навчальних дисциплін, а їхній операційний бік має складну структуру і різний ступінь узагальнення.

Таким чином, культурознавчі дисципліни через механізм міжпредметної взаємодії адаптовані до негуманітарної студентської аудиторії з одного боку, а з іншого – зорієнтовані на формування системного мислення, здатні посісти гідне місце в системі сучасної вищої професійної освіти і забезпечити формування цілісної гуманітарної культури особистості.

Ціла низка організаційних, теоретичних і методологічних кроків у напрямку практичної реалізації завдань формування гуманітарної культури майбутнього фахівця може бути здійснена у позанавчальний час. Так, у Кіровоградському національному технічному університеті створено гуманітарний центр, на який покладено функції координатора виховної роботи, що здійснюється викладачами соціогуманітарних кафедр. Йдеться також про організацію лекторію з історії та різних видів мистецтва; активізацію діяльності вузівського музею (проведення виставок, знайомство з історією ВНЗ, видатними ученими, традиціями, науковими школами).

Крім того, в КНТУ регулярно проводяться літературні вечори, зустрічі з видатними діячами культури, організовуються спільні історико-культурні молодіжні табори, студенти знайомляться з традиціями народних свят, беруть участь у роботі школи молодих лідерів, різноманітних конкурсах та концертах.

Педагогічна практика свідчить, що залучення студентів до таких навчально-виховних проектів, стає синтезованим ферментом освітнього процесу. Вищі виміри та ідеали, які з'являються у молоді в процесі реалізації подібних проектів, задають певну систему координат самовдосконалення особистості, збагачують її духовність, загальну й гуманітарну культуру.

Формування гуманітарної культури майбутнього фахівця в умовах гуманізації освіти можливе лише на рівні особистісно-орієнтованого спілкування педагогів і студентів, основними принципами якого є:

- забезпечення співробітництва всіх об'єктів освіти;
- побудова спілкування на паритетних началах;
- визнання права кожного учасника на власну позицію і думку;
- визнання кожного суб'єкта спілкування унікальною особистістю;
- відкритий вияв власних почуттів та емоційних переживань;
- взаємозв'язок виконання спільних дій.

Все це сприятиме, на нашу думку, конструктивним особистісним змінам обох суб'єктів освітнього процесу: викладача і студента.

Отже, ми переконались в тому, що творче використання потенціалу навчально-виховного процесу, продумана побудова програм навчальних курсів, зорієнтованих на загальнокультурні, інтелектуальні, духовні аспекти, застосування інноваційних методик залучення студентів до культурних цінностей робить гуманітарну підготовку перспективною формою розвитку особистості, здатною викликати інтерес до широкої освіченості, забезпечити формування гуманітарної культури, розвивати самостійну творчу діяльність. Перспективи подальших розробок і розв'язання проблеми формування гуманітарної культури майбутнього фахівця, що має актуальне соціальне і наукове значення, залежатимуть від того, наскільки навчання, виховання і освіта як цілісна система відповідатимуть реаліям сучасності, вимогам підготовки фахівців принципово нової якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуманізм: сучасні інтерпретації і перспективи / Пазенок В.С., Лях В.В., Соболев О.М., Райда К.Ю., Єсипенко Д.М., Пархоменко Т.С., Федорченко В.К., Любимий Я.В. – К.: Укр. центр дух. к-ри, 2001. – 380 с.
2. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика. – М.: Наука, 2002. – 456 с.
3. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. – Львів: Українські технології, 2005. – 384 с.